

MÁSODIK FELVONÁS.

Szín: István király székesfehérvári palotájának tágas előcsarnoka. Hátul közepén főbejárat. A csarnok kőballusztráddal leválasztott hátsó fele egy lépcsőfoknyival mélyebben fekszik, mint a nézőtér felőli rész. A ballusztrád közepén megszakad, ott mintegy másfél méteres szélességű lejárat van a hátsó traktusba, amelybe jobbról is, balról is boltíves folyosó torkollik. Az első traktusba jobbról is, balról is, nehéz függönyökkel takart ajtó szolgál. Az első traktus ballusztrádok által képzett jobb és bal sarkában díszes kőpadok, közepén nehéz, alacsony asztal, felette a mennyezetről lelógó ámpolna ég. Hátul a főbejárat jobb és bal oldalán nagy román ablakok. Késő este van, a csarnok homályos, csak a lépcső két oldalán elhelyezett díszes fáklyatartókban égnek a fáklyák és az asztal felett lógó ámpolna világít. A lépcső két oldalán, lent, szoborszerű mozdulatlansággal áll két bajor páncélos. Az asztal mellett, az ámpolna fénykörében nagy karosszékekben, betakargatva ül István. Háta mögött párnák. Egyik lába számolyon nyugszik. A király beteg. Mellette Gellért áll, a marosvári püspök.

Idő: 1033.

ISTVÁN (hangja a beteg emberé): No, vaj' milyen szerrel jártál külföldön, Gérardus pispek?

GELLÉRT: Hát bizony nem végig jóval, Kerálúr.

ISTVÁN: Hallani akarom mindeniket. Úlj ide mellém. (Helyet csinál a számolyon.)

GELLÉRT (leül, vizsgálgatja a király arcát, szünet után): Rossz a színed, Kerálúr, nagyon rossz. (Gyengédén:) Beteg vagy, Uram?

ISTVÁN: Beteg vagyok, pispek. Csoma kínoz nagyon. Meg — tudod pispek — a hatvanhat esztendő. Pihennem kellenék, Gérardus, öreg vagyok már nagyon, teli vagyok bajjal, végeznivalóval az ország s nincsen, aki felváltana. (Csüggedten:) Magam maradtam teljesen. Vászoly úr makacson a pogány nőtát fújja s kétségbe kell esnem, hogy mi lesz en itten, ha békényom a szememet... (Szünet.) No, mondjad a számadásokat, Gérardus.

GELLÉRT: Nagy a szorongattatásom nékem is, Kerálúr... De hadd kezdjem előlről. Elsőnek János pápa dógát beszélem meg. Hogy sort tartsak.

ISTVÁN: Hallgatlak.

GELLÉRT: A pápa úr szövetségével már megint baj van, Kerálúr! Az imperátor újra igen szorongatja az investitúrának miatta s erősen kellenék nékie minden támogatás, de nem mer a magyarok újsütetű körösztységére hagyatkozni. Te öreg vagy már, uram, nem harcra való, és sehugyanse tetszik nékie a Vászoly úr öröklése. Mielta szegény Emerikus meghala, Rómában erősen tartanak a pogány örököstől. Bárminő változás az imperátor malmára hajtana a vizet. Szívesen bévonulna ide védeni a körösztýén hit ügyét s a pápa úrnak is őt köllének támogatnia...

ISTVÁN (sóhajt): Nehéz ügyem ez nékem is, pispék. De hát... hogy az Úr elvette Emerikust, nincsen más örökös Árpád úr vériből, csak Vászoly úr...

Szünet

GELLÉRT: Már pedig valakire, másra köllének bíznod a magyarok koronáját, Kerálúr, mert gyülekezik a zivatar nyugat felől!

ISTVÁN: Gérardus... harmincöt esztendő után még ma nap sem ösméred eléggé a magyar fajtát. Sok mindeket meg lehet véle cselekedni szép szóval, szigorúsággal, de ládd az ősi szert ím állják mind szakadtig. Hiszen tám emlékezel még Koppány úr ügyére? Ha akoron Krisztus úr dolgát nem nézem, enmagam is retíráltam volna, mert az ősi kötés jussa az övé vala. Azt véltük, elcsendesednek a dolgok későbbet s ha szétugrasztjuk a törzseket, elmúlik a háborodás. De ládd a nemzetségek nélkül kerált tenni nehéz dolog. A nemzetségek pedig, legyenek bármelyik hiten is, Vászoly mellett vannak, mert Árpád vére ő, és az ősi rend alapján utánam ő következik.

GELLÉRT (sóhajt): Tudom én ezeket, Kerálúr, és a baj igen nagy. Akár el se soroljam hát a pápa úr condiitót.

ISTVÁN (fáradtan): De csak mondjad, pispék...

GELLÉRT: Konrád imperátor nem maradt tétlenül a tavalyelőtti vereség óta, és nem adta fel a római imperátorok hűbérúri jussát sem. Sebesen kiegyezett Ulrikkal és Miciszlávval, így Prága meg Krakko már megint őt uralja. Az imperátornak nem volt ez nehéz, hiszen a lengyel herceg tartja veled a családi haragot, a cseheknek meg sehogyse tetszik, hogy Konrád úr kapuvári futása óta a Morvaelvén a te espánjaid szedik az adót. Eképpen megerősödvén az imperátor mégjobban szorongatja Öszentségét és mivel János úr erősen fél egy ma-

gyeri változástól, nem igen merészel ujjat húzni vele.

ISTVÁN: Igen keserű dolgok ezek az én számomra, Gérardus pispék.

GELLÉRT: Pedig még vagy on hátra is, Kerál. Velencében sem jobb a dolgok rendje. Mielta sógorodat elkergették, erősen megváltozott a széljárás ott is. Flabiano Domokos tartani akarja a dózséi széket mindenáron s két vasat is tart a tűzben. A jobb szeme délnek, a bal meg északnak kacsingat. Ő is Konrád úr felé köllegeti magát, s közben lesi, hogy mit tesz a német barátkozás ellen a pápa... Héj, Péter herceg nagyon elrontotta a magunk dógát, amikor on nem ült bele két évvel ennek-előtte apjaura székibe, ahugyan szerettük volna.

ISTVÁN: Azt mondod, hogy Flabiano dózse egy követ fú az imperátorral?

GELLÉRT: Még tám nem, de ahugyan Rómában mondják, ha a pápa úr le nem inti, a kötés bizonyos lészen. Ami még számunkra azért is sűrű hiba, mert a horvát kerál mindig Velence nótáját fújja.

ISTVÁN: No és mit mond mindezekhez János pápa?

GELLÉRT: Öszentsége egyedül vagy on. Segítség nélkül nem merészel az imperátorral ujjat húzni.

ISTVÁN: Ejsze megírtuk, hogy mellette vagyunk!

GELLÉRT: Öreg vagy már, Kerálúr, és beteges. Rómában azt latolgatják, hogy mi lészen, ha a szemedet béhúnyod? Vászoly úrnak nem kölletik a pápa, és a Szent-szék teljesen magára marad kenyértörés esetén az imperátorral szemben. Pápa úr csak az esetben száll szembe az imperátor követelődzésével, ha a magyarok trónusán keresztény lenne az utód.

ISTVÁN (sóhajt): De hát ilyen nicsen, Gérardus, mielta Emerikus megholt.

GELLÉRT: Nincsen más, hanemha Péter úr. Anyja révén Árpád unokája ő is.

ISTVÁN: Ilyet számításba venni, pispék, nem löhetik, amig Árpád úrnak férfi ágon utóda vagy on. Péter öcsénket nagyon szeretjük. Fiunk feletti szomorúságunkban nagy vigasztalásunk vala ő nekünk. Éppen pápa úr megnyugtatósa végett a keráli hadak főparancsolója is ő lett tegnap óta. Megvagy on iránta minden atyai hajlandóságunk... de a magyarok nemzet székibe ő nem kerülhetik.

Szünet

GELLÉRT (lassan): Bizantinumban is Péter urat szeretnék a magyarok trónussára. Konrád imperátor hűbérúri követelőzéseit a magyarok koronával szemben ott is nyugtalanul nézik. Péter úr apjaura nem tétlenkedett a bizantinumi száműzetésben. Vászoly úr híre nyughatat-

lanságot költ mindenfelé. A nyargalások újra kezdetűl félnek.

ISTVÁN: Bizony, Vászoly úr roppant nagy gondom nékem is. Két álló esztendeje szüntelenül azért imádok, hogy szállana reá Krisztus úr milosztja, mert én beteg öreg ember nem tudhatom, mikoron jön el az órád... Hidd el, pisek, két esztendeje aludni sem alszom, mert váltig azon töprenkedem, mi leszen ezen uruszággal, ha béhunyom szememet. Ha ide visszatér a pogányság s újra-kezdődnek a nyargalások, mindenki elfordul tőlünk s Konrád imperátornak könnyű dolga leszen... (Vászoly megjelenik a hátsó traktusban.)

GELLÉRT (sietősen): Imhol jön Vászoly úr. Négy szem közötté jobb leszen beszélned nékie, Kerálúr, én hát megyek. Dicsértessék a Magasságbéli!

ISTVÁN: Az Úr légyen veled, Gérardus. (A püspök el.)

VÁSZOLY (közben felér az első traktusba, megáll és utánanézik a távozó Gellértnek): A jámbor pisek orra úgy látszik nem bírja a pogányszagot...

ISTVÁN: Ül le Vászoly öccs, beszédem vagyod veled.

VÁSZOLY: Nékem is, Están úr! De nehogy téríteni akarjal megint!

ISTVÁN (vizsgálgatja): Mondjad, Vászoly öccs, pogányságod dolgában nem fordultál meg még mostanig sem?

VÁSZOLY: Jól véltem, hogy téríteni akarsz. Pedig hát heába teszed ezt, Están úr!

ISTVÁN (egy sóhajjal, inkább magának): Heába imádok hát szakadatlan...

VÁSZOLY: Hogyha evégből imádsz, heába imádod akár-melyik istent is. Nékem a ti istentetek nem kölletik, Están úr!

ISTVÁN: Nem kölletik... az nem kölletik, ki annyira szeretett mendannyiónt, hogy szenvedett és megholt érettünk a kereszten...

VÁSZOLY: Ha magyar istenné akart volt lennie, akkor rosszul cselekedte.

ISTVÁN (megbotránkozva): Vászoly!

VÁSZOLY (türelmetlenül): Nézzed, Están úr, néked istened, nékem nem. Te tisztelek, de minek tiszteljem én, ha egyszer nékem nem istenem?

ISTVÁN (áhítattal): Ő az egyedül igaz isten, mindenki istene. A tiéd is, akár akarod, akár nem. S mend a magyar népe, akár akarja, akár nem. Az istent nem választjuk, mint a fejedelmet, az isten volt, van és leszen és ő a kerál, akár ösmerük, akár nem. Te nem ösmered, Vászoly öccs, de azért csak istened néked is. Vajjon, ha valamelyik fiad elkezdéné hirdetni, hogy az ő apjaura nem te vagy s ezt ismételné csökönyösen egyre, igaz volna ezen dolog?

VÁSZOLY: Az én fiaim ösmerik apjukurokat.

ISTVÁN: Ládd, Vászoly öccs, te nem ösmered a mennyei atyát, ez az egész. Mikoron Levénta fiad még egészen kicsin jószág vala, nem ösmert tégedet. De azért, hogy nem ösmert, csak apjaura voltál, ügye?

VÁSZOLY (türelmetlenül): Nehéz beszéd ez énnékem, Están úr! Ne zaklass ezzel engemet, az én fejem ezt nem tudja bévenni.

ISTVÁN: Szíved nem tudja bévenni, Vászoly öccs, s igen erős gyötrelmemre vagy ez nékem... (melegen) Vászoly! Fiam! Egyetlen rokonom az apák rendjén, s a magyar trónussának örököse te vagy őseink kötése szerént. S nagy búban epedik az én öreg szívem, ha arra gondolok, mi leszen itt Krisztus úr zsenge vetésével, ha béhunyom szememet...

VÁSZOLY: Krisztusod vetését sajnálsz? S apáid istenének vetését nem sajnálsz? Ukkó úrét, aki ide vezette népét és itt gyönyörűséges földet adott vala néki? A magyarriakat nem sajnálsz gyűttmentek hatalma alá adni?

ISTVÁN: Idehallgas, Vászoly öccs! (ércesen) Én Árpád úrnak tiszta vére vagyok és vagyok olyan magyar, mint akárcsuda is a magyarriak közül. Vaj' azt véled-é, hogy én tám nem érzem azt mit ti kívántok?... Hogy az áldótüzek egymás után kialusznak a pusztákon meg ligetekben, hogy a táltosok túlőkszava egyre ritkul, egyre halkul, ebben vagy valami szíváfájdító szomorúság, mint a hullongó falevélben is vagy, de abban, hogy az áldótüzek kihűlt üszkei felett munka indul, nem nyargalás, hogy kenyér termik, meg magyar vitézeknek idők mulását befogó láncolata indul... hogy a ködös hajnolokon tutuló túlőksző bánatos bugása helyibe nóta kél, meg kaszáknak vidám pengése, ebben diadal vagy, ígér, élet, jövő... magyar évszázadok szakadatlan sora. Fejedelmi vér vagy, s néked is látnod köllenék az utat. Mert értsed meg Vászoly, az új isten szava az itteni dolgokra tanítja a magyar népet, az itteni dolgokra, az új föld dolgaira, amelyekben az élet vagy elrejtve, Ukkó dolgai a régis régi világba való dolgok, a nagy folyók vidékére való dolgok, ahunnan dédapáink ide jöttek. Ukkó dolgaiba a halál vagy elrejtve, harc és pusztulás a nyargalásokon, már pedig a magyar gyermekek élni akarnak... Ő Vászoly öccs, ...hugyan mondjam meg néked az uruszág dolgait, ha egyszer szemeid nem úgy látnak, mint az én szemeim... Ládd, Konrád imperátor, meg a többi szomszédok úgy lesik ezen gyönyörűséges darab földet, mint az éhes toportyánok. Ezeknek ellenében védekezni csak külső segítséggel meg mend a magyarriak összemarkolása által lehetik. S a magyar népet összemar-

kolni... rettentő munka, Vászoly öccs! Kerálnak lenni ezen nép felett rettentő teher...

VÁSZOLY (rekedten): Én nem akarok kerál lenni. Én fedelem akarok lenni az ősi kötés szerint a nemzetségek akaratjából.

ISTVÁN (visszaroskadva az eredeti fáradt hangba): Az nemzetségekre bízna hatalmadot, Vászoly? A nemzetes magyarok hűsége olyan, mint a hitők. Azoknak csak egy istenök vagy, a magok urasága. A nemzetes magyarokat szeressed, Vászoly úr, őrizzed és istápoljad őket, de magad és az uruság sorsát rájuk ne bízzad, mert mind ez uruság sírgödörét ásd meg vele. Ha ezen népet vezetni fogod, Vászoly öccs, magános magadban maradsz közöttük, mint amilyen magános magyarivá én lettem harminchat hosszú esztendő alatt. Ha ezt a népet vezetni fogod, Vászoly öccs, csak magadra számítsál, senki másra is, mert ezen nemzetben mindenki keveset tud, mégis mindenki mindent jobban akar tudni, mint te, s hatalmad csak a kardod hegyéig fog érni. Pedig ezen népnek csak egyetlen útja vagy és ezen út nem az, amelyen a nemzetes magyarok gusztsussok megyen. Nézzél túl a gyöpükön. Körösztén népek erdeje veszen körül minket. Körösztén a világ körös körül mindenfelé. Véled, hogy pogány erkölcs meg tud maradni e földön? Véled, hogy ezen nép egymagában elegendő mindenki ellenében? Pusztulást hozol erre a népre, ha pogánynak hagyni akarod!

VÁSZOLY: A pusztulás Krisztussal jöve. Árpád, Zsolt, Taksony és Geiza is Ukkóhívók voltak és Ukkóhívó vala mind a magyarok népe. Mégis uralta minden Krisztushívó uruság őket. Mert nyilaikat az öreg isten irányította, aki hatalmas urunk vala minékünk üdőtlen üdőkön keresztül, míg csak hűtlenek nem lettünk hozzá mikor te elszakadtál tőle az idegen isten kedvéért. (Felemeli a hangját) Ellenség hada nem tiporta ezen földet, míg Ukkó úrnak szólt itt az áldozat, hanem mink nyargaltunk minden földeket. És miolta a gyalog-istent idehozták a fekete papok, meggázolta ezen földet lengyel is, német is! (Keserűen) De lehet-e ez más-ként, ha egyszer a magyarok seregeinek idegen fattyat ültetnek a nyakára? (Szilajon) Miért tetted ezt Están úr?

ISTVÁN: Világosabban beszélj, Vászoly öccs!

VÁSZOLY (ingerülten): A magyarok seregei élire Velencés Pétert tetted tegnapon, pedig mind ezen földön előbbvalóságban te utánad én következem!

ISTVÁN (védekezve): Péter úr vitéz és bátor ember. S a hadnagyságot is érti.

VÁSZOLY: A hadak dolgát magyarok embernél senki jobban

nem értheti. A hadak dolgát én is értem. Én is magyarok vagyok, míg Péter idegen.

ISTVÁN: Vér a vérünkéből. Unokaöcséd néked is.

VÁSZOLY: Velencés ő, Están úr, nem magyarok. Semmije sem magyarok. Még a szónkat is idegenül ejti.

ISTVÁN: De... körösztén!

VÁSZOLY: Űgy!... Néked hát előbbvaló a körösztén, mint a magyarok... Hát azt tudod-e, Están úr, hogy tennen fiadnak gyilkosát tetted meg gazdál a keráli seregek felett?...

Szünet

ISTVÁN (kínálódva felemelkedik): Mit mondottál, Vászoly öccs?

VÁSZOLY (kegyetlenül): Azt, hogy Velencés Péter tétlenül ott állott fiad felett, mikor az életért küszködött a kannal két évvel ennekelőtte az imperátor fiának vadászatán. Segíthetett volna, de nem akart... Velence urává lehetett volna, de szinte nem akart. Találd ki, hogy miért, szegény öreg kerál! (Gúnyosan felkacag.)

ISTVÁN (hörögve): Távozzál előlem... távozzál előlem... (belehagyatlik a székébe).

VÁSZOLY: Elkergetsz... Hát csak kergess... Így kergetsz el magadtal harminchat álló esztendeje minden magyarok... mert tenéked istenben-emberben csak az idegen kellett mindéig... Gyüttmentek... hazátlan csavargók, akiket ide okádott tulajdon földjük... a... a Krisztus népe, ahugyan hívod őket, mindig előbbvaló volt néked, mint a tennen fajtád... mindegy volt, hogy micsudás ember, csak idegen legyen... Krisztus népe (kacag)... nem Están kerál... nem Krisztus népe, hanem Krisztus söpredéke!

ISTVÁN: Takarodj... Lázadó... forrongáscsináló... pusztulj...!

VÁSZOLY (büszkén): Lázadó, az tám leszek, ha még sokáig élsz, Kerál, de a forrongás csinálója te vagy! Amit te hoztál ezen magyarok földre, az a forrongás! De sokáig nem fog már tartani, mert te már nem élsz soká, s aztán, Están kerál, én jövök. Jó éjszakát (el).

ISTVÁN (töredezve): ...Hogy Péter... Péter?... Te-remtő Istenem! (A kezeügyébe levő csengő után nyúl és megrázza).

SZOLGA (jön): Parancsolj, Nagyúr.

ISTVÁN: Hívjad elé izibe Péter urat. Meg a pispeket is!

SZOLGA: Sietek, Nagyúr. (Meghajlással el.)

Szünet

ISTVÁN: ... Nem... nem hihetem! ... Nem tudom elhinni... Hogy Péter, hiszen... (feljajdul, szinte vinnyog-

va) E—me—ri—kuus! Fiam, édes szép fiam!... Nem.
Nem... ez nem lehet... ez szörnyűség volna...

Szünet

PÉTER (sietve jön): Hivattál, kerálúr!

GELLÉRT (nyomban utána érkezik): Mi baj vagyon, Uram?

ISTVÁN (hosszú ideig kémleli Péter arcát): Péter úr! Jól reám figyelmezz mostan! Mondották nekem, hogy a fiam utolsó tusakodásakor te megsegélhetted volna őt, ha akartad volna. De nem mozdultál, csak néztél, mert az járt az eszedben, hogy ha ő megholna, te lehetnél a magyeri kerál. Krisztus nevére kérdlek, igaz ezen dolog?

PÉTER (nagy zavarban): Hol... mikor lett volna ez, Uram?

ISTVÁN: Két esztendővel ennekelőtte, a békesség megírásakor, Konrádfia Henrik úr vadászatán. Avagy már nem tudod, hogy hol holt meg Emerikus és mikoron?

PÉTER (rémülten): Ki... kicsuda mondotta ezt néked, Uram?

ISTVÁN: Igaz, avagy nem igaz, erre felelj mostan!

PÉTER: Nem igaz, nem igaz, kerálúr!

ISTVÁN: Mondották nekem azt is, hogy azért nem köllött néked a velencei uraság, mert a magyeri korónára vetettöd szömödet. S mikoron én bé akartalak venni a kötésbe, tenéked valóban nem köllött apád urasága...

PÉTER (tétován): Erősen megszerettem anyám népének földjét Uram.

ISTVÁN (kutatva): Így vagyon ez, Péter úr?

PÉTER: Így vagyon uram.

ISTVÁN: Esket tégy nekem! Itt a pispek breviárioma.

PÉTER: Az igazságot mondtam, Uram.

ISTVÁN (szigorúan): Esket tégy!

PÉTER (tétován ráteszi kezét a könyvre): Esköt töszök az élő Istenre...

ISTVÁN (hallgatagon nézi sokáig): Hinni akarok néked, Péter úr!... (A környezethez) Segítetek bémennem! (két távolabb álló szolga felsegíti és vezetik lakosztálya felé) Pispek, te jöjj velem. (Elmennek.)

PÉTER (egyedül): Itt valami nagy baj vagyon. Rosszat érzek. (Tétovázva elindul.)

FROILA (sietve jön): Guiseppe nobile szaladt hozzám, hogy valami ügyed volt a kerállal. Csak nincs tám valami baj?

PÉTER: Nem tudom, Nővérkém. Valamicsudának köllöttik lennie, mert a kerál ráesketett az Emerikus halálára.

FROILA: És esket tettél?

PÉTER: Vaj' mit tehettem volna?

FROILA: Jaj, bátyám, én szinte mindig érztem, hogy azon vadászat dologból előbb-utóbb baj leszén. (Szünet.) És mostan hiszen néked a kerál?

PÉTER: Ma még tám hiszen, de holnap ki tudja hiszen-é? Jó leszén a dezertálásra mindenkor készen állni, mert nem löhetik tudni, mi leszén. Ha valami jó, Bizantinumba menekülünk.

(A háttérben feltűnik Vászoly alakja.)

PÉTER: Vászolyt látom jönni, eredj! (Froila el.)

VÁSZOLY (feljön a lépcsőn, körülnéz).

PÉTER: Minden jót herceg!

VÁSZOLY (kelletlenül): Minden jót! Están úr?...

PÉTER: Bémene a hálózba Gérardussal. (Gellért megjelenik az ajtóban.) Ime éppen mostan jó kifelé tőle a pispek.

VÁSZOLY: Szólani szeretnék a kerálúrral, pispek.

GELLÉRT (barátságtalanul): Kerálúr nem jól érzi magát.

VÁSZOLY (habozva): Sajnálom erősen, mert...

GELLÉRT: No?

VÁSZOLY (mint fent): Szóm lett volna Están úrhoz...

GELLÉRT (érdeklődéssel): Bémegyek hozzá, ha akarod...

VÁSZOLY (m. f.): Nem... eh semmi... (hirtelen) Minden jót, pispek! (indul, majd megáll Péter előtt) Emerikus dolgában majd szavunk lesz egymáshoz, velencés Péter! (el.)

GELLÉRT (tünődve néz utána): Micsudát akarhatott vajjon?... Mintha... (Péterhez) Szörnyű dolgot beszélnek felőled, fiam.

PÉTER: Szentatyám, én...

GELLÉRT: Jól van, jól, Péter úr, hiszen hallottam; esket tettél. De valahonnan mégis ez alacsony gyanú. Jó leszén, ha ügyelsz. Úgy látszik, ellenségeid vannak... Lehet, hogy fő hadnagyságod fáj a magyeriaknak, meg a kerálúr hozzád való hajlandósága. Hát csak ügyelj. No, Krisztus legyen veled! (El.)

PÉTER: Mi vagyon itt, Madonna mia, mi vagyon itt?

Szünet

GUISEPPE (jön): Signorina Froila küldött. Valami baj vagyon, Excellenza?...

PÉTER: Nem tudom mi ütött ma mindenkibe. Egyszerre az Emerikus dógát kezdik firtatni.

GUISEPPE (fejét vakarja): Hú, az erősen nagy baj, Excellenza... Emlékezzél csak, én már akkoriban mondtam, hogy az a karvalyszemű kölyök sokat észrevett. Járt a beszéd egy darabig a palazzóban, még anakutána is, hogy Vathát hazaparancsolta az apja... Meglásd, onnan fú a szél!

PÉTER (töprengve): A kerál ráesketett a vádra.

GUISEPPE (ijedten): A kerál? (fejét fogva futkározni kezd) Madonna mia, madonna miaa... Hát a fülibe jutott már neki is?

PÉTER: Úgy látszik, igen.

GUISEPPE: De vajjon ki beszélhette meg néki?

PÉTER: Vászolyt gyanítom. Az este hosszú ideig együtt voltak.

GUISEPPE: Rosszakat mondasz, Excellenza! Corpo di Dio, kezdem bizonytalanul érezni a fejemet a nyakamon... Igen erős bajt érzek itten... S monddjad, uram, miket mondott a kerál?

PÉTER (bizonytalanul): Hát hogy megsejélhettem volna Emerikust, meg hogy magyar kerál akarok tám lenni, meg efféléket. Én erősen tagadtam és erre megesketett. A pispek breviárumára kölletett esket tennem.

Szünet

GUISEPPE: Mastan azután mit tegyünk hát, Excellenza?

PÉTER (rezignáltan): Héj, azt igen üdvös volna tudnom nékem is!

Szünet

GUISEPPE (gondterhelten): Hajaj!...

Szünet

GUISEPPE (óvatosan): Excellenza!...

PÉTER: Mondani akarsz valamit, nobile?

GUISEPPE (még óvatosabban): Ha a kerál meghalna az éjtszaka, nekünk minden gondunk-bajunk elfogyatkoznék izibe.

PÉTER (bosszúsán): Ha meghalna! De miért halna meg?

GUISEPPE: Mert már öreg, Excellenza. Meg aztán beteg is erősen. Meghal ő rövidesen... (Szünet, majd sutogva) Tám egy kicsínt segíteni is lehetne neki...

PÉTER (szigorúan): Nobile!

GUISEPPE: Grazia, Excellenza, nem szóltam semmit is...

Szünet

PÉTER (odavetve): Aztán volna vajjon valamicsudás plánumod?

GUISEPPE: Nekem? Isten őrizzen meg ilyesmitől minden körösztén lelket, Madonna mia, nem akarok elkárhozni... Hanem... egy Zobor nevezetű táltos néhány pogánnyal már napok óta itten settenkedik a palazzó körül...

PÉTER: Táltos? Mit akar az itten? Váltottál tám szót vele?

GUISEPPE: Hát... beszélgettünk...

PÉTER (érdeklődve): No és?

GUISEPPE: Meg akart környékezni, hogy egy éjszakára csempésszem bé a palazzóba.

Szünet

PÉTER: Aztán mi végre?

GUISEPPE: Igen zavarosan beszélt. Valami olyasmit vettem ki a szavából, hogy tám ezeknek a barbároknak vagyon valamicsudás szertartásuk. Ha beteg a fejedelem, meg már öreg is, megszabadítják terhitül... s ennek a Zobornak nincsenek fülei. A kerál rendelésre vágták le tiltott áldozat miatt két esztendeje már. Bé kellenék ereszteti, uram.

PÉTER: Szamárságokat beszélsz, nobile. Hát az őrség?

GUISEPPE: Ó, Excellenza, hiszen az összes keráli hadak fő hadnagya tegnap óta te vagy, nem? És ma éccaka nagy áldomás vagy a palotásoknak is. Fő hadnagyságod áldomása. Részeg leszen itt nemsokára minden vitéz, csak bor és erjesztett tej kölletik elegendő...

PÉTER (kényelmetlenül): Baj leszen ebből, nobile. Én nem hallék semmit is... énnekem nincsen tudomásom semmi felől...

GUISEPPE: Tenéked nincsen tudomásod semmi felől, Excellenza.

PÉTER: És vaj' mi fog történni, ha balul üt ki ez a dolog?

GUISEPPE: Zobor műveli, Excellenza... s Zobor táltos a pogányok közül való és Vászoly úrék embere...

PÉTER (meglepve): Ó! Ravasz ember vagy te, mio Bepino!

GUISEPPE (szerénykedve): A signoria neveltje vagyok, Excellenza. Különben nem mondtam el még mindent. Úgy köllenék rendeznünk a dolgot, hogy Zobort meglássa valaki a palazzóból... (lehalkítva) Majd ott, az áldomáson intek néked, Excellenza, s te akkor küldjél egy szolgát valami okon a mi traktusunkba. A vitézek palotájárul a mi traktusunkba itt az aulán kölletik keresztülmenni.

Szünet

GUISEPPE: Egyszóval, uram?

PÉTER: Hm...

Szünet

GUISEPPE: Excellenza?

PÉTER: Mondtam, nékem nincsen tudomásom semmiről is. Én nem akarok semmit, én nem járulok hozzá semmihez. Amit teszel, azt magad szántobdul teszed. Ha rajtavesztesz, fejed legurul. Tehát erős vigyázattal légy. És mastan már gyerünk innét! (mindketten el a hátsó traktuson keresztül.)

Szünet

MAJOR DOMUS (szolgával jön): Már igen késő vagy. A késégeket mastan már mind oltsad el az aulában. Csak a nagy ámpolna maradjon égve. Utána lepihenhetsz te is.

SZOLGA: Igenis, uram. (Oltogatni kezdi a világítókész-
geket.)

MAJOR DOMUS (hátramegy a lépcsőhöz. Az örökhöz):
Hát titeket mikor cserélnék meg, vitézek? Nagy mula-
tozás vagy a palotások traktussában. Péter úr igen
erősen kitett magáért.

I. ŐR: Már itten köllenék lennie a váltásnak, uram. (Szü-
net, majd fegyverzörgés és ütemes léptek zaja hallatszik
a hátsó részbe nyíló folyosó felől.)

II. ŐR: Lám, ihol, már itten is vannak.

FELVEZETŐ: Halte! Nem történt semmi is?

I. ŐR: Nem történt semmi, uram.

FELVEZETŐ: A kerál úr?

I. ŐR: Lepihent, uram.

FELVEZETŐ: Cseréljétek meg egymást. (Megtörténik.)
Hajnalban lész a felváltástok. Résen legyetek. Jó éjsza-
kát! (A leváltott örökkel el.)

SZOLGA (a major domushoz): Készen vagyok, uram.

MAJOR DOMUS: Mehetünk hát akkor mi is. Minden jól,
vitézek! (El.)

III. ŐR: Ez az őrség erősen rosszúl jöve.

IV. ŐR: Biz ez rosszúl.

III. ŐR: Mire a váltás meglészen, mindent megvedelnek a
palotán.

IV. ŐR: Héj, pedig igen jó bort adata Péter úr!

III. ŐR: Teheti. A fő hadnagyság nem csekély szer!

IV. ŐR: Nem... Fájnak is magyeri uraimék miatta na-
gyon, hogy vclencés kapta, nem magyeri. (Hirtelen
megmerevedik, Ságva.) Vigyázattal légy! Úgy látom,
Péter úr fegyvernőke jó az alsó traktuson.

GUISEPPE: No, mi vagy vitézek? Csak így szárazon őr-
séget állni, amikor olyan nagy áldomás vagy a vité-
zek palotáján?

III. ŐR: Így szól a parancsolat, uram.

GUISEPPE: Hát Péter úr reátok is gondolt. Izeni, hogy
menjete az áldomásra it is. A porta zárva vagy,
előtte a kapuvirrasztók, teremtet lélek ide bé nem jöhe-
tik. Mastan az egyszer hagyhatjátok az őrséget.

III. ŐR (bizonytalanul): Nem tudom... De ha úgy gondo-
lod, uram... De nem léssen-e baj belőle?

GUISEPPE: Fő hadnagyod izeni, bajod hát nem lehetik.

III. ŐR (ránéz társára): Akkor hát... gyerünk, míg tart a
borbúl! Jó éjszakát, nemes uram!

GUISEPPE: Megyek én is. (Mindhármán el. Az alsó trak-
tusban Guiseppe búcsút vesz tőlük, az örök jobbra, a
nobile balra távozik.) Jó éjszakát, vitézek!

(Szünet, a szín üres.)

GUISEPPE (jön balról hátul Zoborral. A lépcsőnél fojtott
hangon): A kerál hálóháza ott vagy ni, jobbról. Nagy
vigyázattal légy, mert fejeddel játszol. Én nem tudok
semmiről semmit is. Igérted, hogy teremtet léleknek el
nem árulsz! Mastan megyek. Minden jól táltos! (Há-
tul jobbra el.)

ZOBOR (görbe kardot húz elő bő ruhája alól, hallgatódzik
a lépcsőn állva, majd feljön az első traktusba, mikor
léptek hallatszanak a hátsó traktus felől, mire megme-
revedik és a kardot eldugja.)

(A léptek zaja megszűnik, szünet.)

VÁSZOLY (hangja a háttérből): Nini, az örök sehol. (Kö-
zelebb jön s meglátja a táltos árnyékát. Felsiet az első
traktusba) Hát te kicsuda vagy, s mi akarsz itten?

ZOBOR (feszültsége felenged): Ő, hát te vagy az, Vászoly
úr? Már féltem, hogy idegen.

VÁSZOLY (meglepődve): Zobor táltos!... Hugyan kerül-
tél te ide?

ZOBOR: Ügyem vagy itten, uram.

VÁSZOLY: Ügyed? Micsudás ügyed lehetik néked éjszaka
a kerál palotáján?

ZOBOR: Megtudod majd idején, Vászoly úr. Ukkó dolgát
végzem.

VÁSZOLY: Már megént? És éppen itt? Füleid elveszejtése
nem volt elég? Baj léssen ebből, Zobor táltos!

ZOBOR: Ha baj léssen, az enyém léssen a baj. Életemet én
nem féltettem soha is!

VÁSZOLY (léptek zajára): Úgy hallom éppen jó is vala-
kicsuda. (Hátul jobbra megjelenik két szolga.)

SZOLGA (hangja hátul): Valaki vagy a felső aulában.
Gyere nézzük meg, kicsuda lehet az? (Társával feljön
a lépcsőig.) Te vagy az, Vászoly úr? Bocsássál meg,
uram, nem tudtam mire vélni, ki jár itt a kerálúr há-
lóháza előtt éjszaka. Jó nyugovást. (Szemmeláthatólag
mustrálgatják a táltost, miközben elmennek.)

VÁSZOLY (szünet után): Imhol látod, nem jó itten jár-
kálnod, Zobor táltos, ahol semmi járód nincsen. Merre
jöttél?

ZOBOR: Az az én dolgom, Vászoly úr.

VÁSZOLY: Hallod-é, táltos, rossz dologban sántkálsz te
itt! Te a kerált akarod általsegíteni! Nézzed, hitünkért
nem adlak az újhítűek kezire, de mondom, hogy amer-
ről gyüttél, arra eredj vissza! (Mivel a táltos nem moz-
dul, erőlyesen.) Indulj üstöllést! (A táltos vonakodva
el. Vászoly hosszan néz utána.) Esztelen bolond...
(Valahol messze fújják az éjfelet. Egy másik kürt még
messzebből felel. Halkan, tompán énekszó, mulatozás
zaja szűrődik be a színre.)

VÁSZOLY (sóhajt): Péter uraimék ugyancsak mulatoznak.
(Figyel még egy pillanatig, aztán:) Gyerünk lepihenni.
(El.)

Szünet

ZOBOR (nesztelenül újra megjelenik. Kardját előveszi és lopakodva beoson a király ajtaján. Szünet. Majd a hálszobából tisztán kihallatszik: "Ha Isten velünk, ki ellenünk?" Zörej, majd egyre erősödő zaj támad, futkosás zaja, ijedt hangok; "Mi vagyon itten? Micsuda történt?" Az aulába egyre többen jönnek. A király szobájából szolgák kiráncigálják a táltost. Közben megjelenik a nádorispán is, majd Péter, vitézek, udvari nép, Gellért, stb.)

HANGOK (meglepve a táltos kitaszigálásakor): Táltos! ...

EGY HANG: Mit akart ez itten?

MÁSIK HANG: Meg akarta gyilkolni a kerál urat!

(A zúgás, zaj, zavar egyre nagyobb lesz, csak arra lesz csend, mikor a nádor szétlökdösve az előtte ácsorgókat, megáll a táltos előtt.)

ABA SÁMUEL (szúrósan nézi a táltost): Kicsuda vagy te, ember?

PÉTER (a tömegből): Vászoly úr barátja ő, nádorespán!

ABA SÁMUEL (megdöbbenve): Vászoly ...

NÉHÁNY HANG: Vászoly ...

AZ EGÉSZ TÖMEG (fenyegetőleg): Vászoly ... (Zúgás.)

(F ü g g ö n y .)

HARMADIK FELVONÁS

Szín: Komor tárgyalóterem az esztergomi királyi várban. Sötét és alacsony boltívek. Jobboldalt fekete terítővel letakart asztal, rajta feszület és két égő gyertya. Körülötte három oldalról karosszékek, a negyedik oldala üres. A terem baloldalán az asztallal szemben a falnál trónszék áll. Hátnál közepén és bal vágott sarokban ajtó. A középajtó felett nagy feszület. A középajtótól jobbra és balra a közönséggel szemben hosszú térdeplők, rajtuk hat-hat csuklyás szerzetes térdel lehajtott fővel és imádkozik. Az ajtóban áll a bakó. A bal sarokban lévő ajtónál két poroszló. A nagy asztal kulisszák felőli oldalának közepén Aba Sámuel ül, a nádorispán. Mellette jobbról Gellért püspök, balról velencei Péter, a királyi hadak főparancsnoka. Rajtuk kívül az asztalnál ülnek még Csanád, marosvári ispán, meg három püspök. Az asztal előtt a szín közepén a megláncolt Vászoly áll, mögötte jobbról és balról két vasbaöltözött vitéz.

Idő: néhány héttel később.

(A szerző kéri a rendezőt, hogy ennél a képnél is, mint az első kettőnél is, gondosan vigyázzon arra, hogy a képek történelmi freskószerűsége, valamint középkori homálya érvényre jusson. A három első színpadi kép legyen színes, de homályos és komor. A képek felső része vesszen homályba, szuffitavilágítás egyáltalán nem kell, se reflektorok. Csak proscenium világítás, mely az első képben kék, a másodikban zöldessárga, ebben pedig vörössárga. Legyen mind a három kép nyomasztó, majd csak a negyedik kép lehet egy óvatos fokkal derűsebb.)

ABA SÁMUEL: Mihályfia Vászoly, annak miatta állasz itten előttünk, mert orvgyilkos módon meg akartad öletni uradat, vendéglátó gazdádod és keráloedat. Kerál úr az igazlást az uruszág prelátussainak és fő espánjainak kezébe tette, mivelhogy az ő magos személye is benne vagy a pörben. Mikoron tehát előttünk állasz, ezt olybá vegyed, mint hogyha uradnak és keráloednak előtte állanál.

VÁSZOLY: Én nemzeti magyar vagyok és énnékem pörösztóim ti nem lehettek. Az én bírám a horka, vagy pedig a törzsemnek és nemzetségemnek feje, Están, Gézának fia, aki nékem nem keráloed. S mend a magyar népnek sem kerála, mert minékünk nincsen keráloed,

minékünk fejedelmünk vagyon apáink kötése szerint. Están úr csak a torlók, gyüttmentek és a keresztrefeszített isten fekete báránkáinak kerála.

I. PÜSPÖK: Hugyan szólasz a kerál úrrúl, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY (felcsattan): Urodnak nevezél engemet, jobbágy! Árpád vérével beszélsz!

CSANÁD: Csendesség, Mihályfia Vászoly! Te mastan itten váddal terhes ember vagy és nem úr! Kerálgyilkosság szándokának miatta folyik a pör ellened. S a helyett, hogy gőgödet feszítet itten bíráidnak, szégyenkezés légyen az, mit érizel!

VÁSZOLY: Semmi olyat nem tevék, amiért is szégyen érhetne engemet. Están urat én megöletni soha nem akartam.

ABA SÁMUEL: Egy Zobor nevezetű táltosát az óhitűeknek felbéreltél, hogy pusztítsa el a kerált.

VÁSZOLY: Nem igaz!

ABA SÁMUEL: Meg akartad öletni, részben bosszúból, mert az óhitű engedetlenség támogatásáért méltó büntetésképpen rabként tartott Nyitra várában, részben pogányságodból táplálkozó gyűlöletből, részben meg, mert féltél, Mihályfia Vászoly hogy pogányságodnak miatta a kerál úr nem enged a magyar nemzetre fejévé lennéd.

VÁSZOLY: Nem igaz.

ABA SÁMUEL: Hát mondjad, nem átalottál egy beteg öreg embernek, apád testvérénk életére törni?

VÁSZOLY (felháborodva): Nem igaz!

ABA SÁMUEL: Éjtszakán, lopva, gyáván, álmában akartad elveszejteni. Nem érzel-e szégyenletet, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY (kiabálva): Negyedszer is mondom néktek, hogy nem igaz. Ha meg akartam volna ölni Estánt, teméntelenszer megölhettem volna. Megölhettem volna szemtől szembe. Megölhettem volna világos nappal. Betegekkel és aggokkal azonban én nem teszek harcot.

ABA SÁMUEL: Hát mastan én mondom néked, Mihályfia Vászoly, hogy nem igaz amit mondasz!

VÁSZOLY (felhördül): Meghazudtolsz? Ezért még egyszer leszámolunk, nádorespán!

ABA SÁMUEL: Döglődő eb fogvicsorgatásátul Aba Sámuel meg nem ijed. Hetvenkedés helyett inkább védjed magadot, ha tudod, mert a fejed vagyon a pörben, Vászoly úr!

VÁSZOLY: Nincsen védeni valóm. Estánt megölni soha nem vala szándékomban, mert hogy öreg vala. Bár ne lett volna, akkor meg is öltem volna, elhihetitek. (Elszörnyülködés.)

ABA SÁMUEL: Szörnyűséges ahugyan beszélsz, de tagadással mire sem mégy. Tanubizonyság vagyon reá, hogy Están urat megöletni bűnös szándékod vala.

VÁSZOLY: Tanubizonyság? Kiváncsivá tészel, nádorespán! Hun vagyon az a tanubizonyság?

ABA SÁMUEL (feláll): Hát elsőbbit is itten vagyok tanubizonyságnak enmagam. Amikoron Nyitra várába értekd küldött engemet kerál úr kegyes hajlandósága, fülem hallatára fenyegetted meg őt.

VÁSZOLY: Hogy ellene erős indulatban valék, emlékezem reá. Nem is csudálkozhatik e felett hat esztendei raboskodás után senki is. De hogy életét fenyegettem volna, erről nem tudok.

ABA SÁMUEL: Kicsínke az eszed, Mihályfia Vászoly! Avagy nem ezeket mondottad-é: Mondjad meg uradnak, elmegyek hozzá Fejérvárra rokoní szívvel, alattvalói hűséggel, kezemen, lábamon bilincse nyomával... és rettentőt kacagtál utána. Így vala-é Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY: Így vala. Ennyi a tanubizonyság, Nádorespán?

ABA SÁMUEL: Nem ennyi. Ha köll, vagyon több is. Hívjátok bé Sebőst, a határszéli espánt.

I. ŐR (kiszól az oldalajtón): Sebős espán!

SEBŐS (belép): Dicsértessék a Magasságbéli!

ABA SÁMUEL: Sebős espán, gyere közelébb. Felelj mastan nekünk, hallottad-é, hogy az elénkbe hurcolt Mihályfia Vászoly, akinek te őrizője voltál hat esztendőn által Nyitra várában, megfenyegette volna a kerált?

SEBŐS: Hallottam, uram, és meg is botránkoztam rajta.

ABA SÁMUEL: Beszéld meg nekünk, hugyan vala azon dolog.

SEBŐS (sajnálkozva néz Vászolyra): Hát...

ABA SÁMUEL (közbevág): Ne Vászoly úrra nézz! Vászoly úrtól nem köll félned.

SEBŐS (sértődötten): Nem félek én soha senkitől, csak az Istentől. De ha mérges vagyok, hát attól se...

ABA SÁMUEL (elfolytva egy mosolyt): Hát akkor beszélj meg mindenket.

SEBŐS: Úgy két esztendővel ennekelőtte történt nemsokkal azután, hogy Emerikus urunk meghala. Fülembe jutott, hogy a denevérhitűeknek valami táltos újhald áldozatot akar tenni az áldókőnél, a vár mögén, a folyómenti bükkösben. Éjfelire kelve kiluvagoltam ötven kopjával és meg is fogdostam őket a táltosukkal együtt. Kerál népe volt mind, torlók, meg jobbágynépség mindahány, a táltosuk meg ama Zobor vala, aki mastanság bélopózott a kerálúrhoz, hogy megölné. (Mozgás.) Mikoron rendelésbe tettem, hogy Zobor táltos is lefüleztessék,

kerálúr törvénye szerint, Vászoly úr azt mondotta nékem mendahányunk füle hallatára: "Ide halgass, espán! Ha ezen embernek baja esik, megbánod majd te is, meg a kerálad is egyszer!" (Zaj.)

ABA SÁMUEL (szünet után): Így volt-é, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY: Így volt. (Mozgás.) De ez nem gyilkosságra szólt. Estánt én megöletni nem akartam.

ABA SÁMUEL (gúnyosan): Nem akartad, ugy-é?

VÁSZOLY: Ukkóra mondom, nem. Amit Zobor táltos tett, nem az én szavamért tette.

ABA SÁMUEL: Nem a te szavadért tette?!

VÁSZOLY: Én Nyitra várából még az napon eljöttem volt. Hogy Zobor táltos mit tett és mit nem, két esztendő óta, én azt nem tudom. Én attúl fogvást egyszer sem láttam.

ABA SÁMUEL: Nem láttad?

VÁSZOLY: Nem

ABA SÁMUEL: Egyszer sem?

VÁSZOLY: Egyszer sem!

ABA SÁMUEL (az örökhöz): Hívjátok bé ama két szolgát! Sebős espán te kimehetsz. (Sebős el.)

I. ŐR (kinyitja az ajtót): Jöjjetek bé, hé! (A szolgák bejönnek, mélyen meghajolnak.)

ABA SÁMUEL: Ti belső szolgák vagytok a keráli palotán Fejérvárott, ugy-é?

I. SZOLGA: Úgy vagyon, uram.

ABA SÁMUEL: Mondjátok csak, láttátok-é az embert, aki előttünk áll, a kerál úr ajtaja előtt a gyilkosság éjt-szakáján?

SZOLGÁK (egyszerre): Láttuk, nagyúr.

ABA SÁMUEL: Megismeritek-é? Ő volt az bizonyosan?

I. SZOLGA: Vászoly urunk ő, nagyúr.

ABA SÁMUEL: Egyedül vala a kerálúr ajtajánál?

I. SZOLGA: Nem, nagyúr. Ama Zobor táltossal beszélt, aki meg akarta gyilkolni a kerálurat.

ABA SÁMUEL: Mikortájt vala ez?

I. SZOLGA: Éjfele előtt rögvést, nagyúr. Mikoron mi eltávoztunk az aulából, mindjárt fűtták az éjfelét.

ABA SÁMUEL: S micsuda dolgotok vala néktek éjfelekor az aulában?

I. SZOLGA: Péter úr küldött által bennünket a vitézek portájáról az ő traktussába, hogy hoznánk által nékie a köpönyegét. De a köpönyeg nem találtuk, nagyúr.

VÁSZOLY (közbevág): Miért? Hol vala a köpönyeg?

ABA SÁMUEL: Ez már nem tartozik a pörre. (A szolgákhoz:) Egyszóval felismeritek Vászoly urat?

I. SZOLGA: Minden bizonnyal, nagyúr. Homályosság vala ugyan, de én közel mentem hozzájuk, mert hát nem

tudhattuk elsőbb, hogy kik volnának, s az áldomás miatt belső őrség sem vala az napon az aulán. Mikoron azután láttam, hogy Vászoly urunk ő, tovább mentünk mindketten dögunkra.

ABA SÁMUEL: Így volt, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY: Így volt. (Hevesen:) De én nem...

ABA SÁMUEL (belevág): Sort tartsunk, Vászoly! (A szolgákhoz:) Elmehtetek! (A szolgák meghajlás után el.)

ABA SÁMUEL (szúrósan): Mihályfia Vászoly, hazudtál! Az imént azt mondtad, nem beszéltél Nyitra óta Zobor táltossal, mastan meg ím kisült, hogy beszéltél. (Zaj, mozgás.)

VÁSZOLY (érzi, hogy erőtlén, amit mond): Én az akkori estéli találkozást nem vettem számításba, hiszen éppen ezen dolog vagyon most szóban. Az volt az egyetlen beszédem vele.

ABA SÁMUEL: Lám, az elébb még egyetlen sem volt!

VÁSZOLY (bénultan): Zobor táltos megmondhatja...

ABA SÁMUEL (belevág): Zobor táltos, hogy kerál úr irtalma megbocsájtott néki, árkon-bokron túl vagyon már. S ő amúgy sem vallana rád, ez mind közönségesen tudatik. Más tanubizonyásgot mutass!

VÁSZOLY (hallgat).

ABA SÁMUEL: Hát azt mondtad-é kerál uronknak, hogy ő rövidesen meg fog halni, s utána te következel?

VÁSZOLY (tehetetlenül mered maga elé).

ABA SÁMUEL (emelt hangon): Mondtad-é, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY (erőt vesz magán. Keményen): Mondtam! Mastan is mondom!

ABA SÁMUEL (vészjósló nyugalommal): Hát ha mondd, heába mondd. Mert bizony mondom néked, Mihályfia Vászoly, hogy te immáron nem fogsz következni senki után is. Mastan pedig utoljára mondhatod a mondódat, ha van! (Hátradől a székeben.)

VÁSZOLY (szünet után): Hogy Están iránt nem nagy szeretetem van, azt mind ez uruszág tudja. Nem titkoltam én azt sohasem, ő előtt sem. De őt orvul megölni nem akartam. Magyar ember öl, de orvgyilkos nem volt soha. Zobor táltos bolond, aki őseinek régi szokása szerint általsegíteni akarta a fejedelmet...

ABA SÁMUEL (hirtelen): Honnan tudod?

VÁSZOLY: Tudom, mert óhitű vagyok, s tudom hitünk dolgait. Te is tudod. Így halt meg Álmos is, így szabadtották ki beteg testiből Taksony úr lelkét is a táltosok. Nyilván ezt akarta tenni mastan Zobor is, és hite szerint cselekedett, de alattomosásra magyar ember

nem képes. Ezen szokás a gyűttmentek szokása. (Szúrósan Péterre néz.)

ABA SÁMUEL: Kirül beszélsz?

VÁSZOLY: Arrúl, akit Están úr rokoni szívvel bírámul ültetett ide. (Ércesen.) Arrúl, aki Emerikust elveszejtette. Velencés Péter, rúlad beszélek!

PÉTER (felugrik, kardot akar rántani).

ABA SÁMUEL (lehúzza székre): Hagyjad, Péter úr! A törbeesett róka még egyszer harapni akar.

VÁSZOLY: Harapni? Ki akart kardot rántani a fegyvertelen bilicesz rabra? (Ordít:) Kardot ide (körül néz és megbilicselt két kezével kirántja az egyik ór kezéből a kardját) s gyere hát Velencés, aki istened vagy! (A bírák felugráltnak, az örök némi dulakodás után kicsavarják Vászoly kezéből a kardot.)

ABA SÁMUEL: Legénykedéssel itt mire se mégy. Másként mentsd magadat, ha tudod, ne bírádat rágalmazd. Másokat rágalmazni sem magyeri erény!

VÁSZOLY: Héj, nem rágalom ez, nádorespán! Velencés Péter útjai igen erősen görbék! A köpenyed dógát szeretném tudni, Velencés Péter, meg az örökét!

ABA SÁMUEL (dörögve): Bírádat akarod vallasni, Mihályfia Vászoly? Inkább Están úr dógát beszéld!

VÁSZOLY: Eh! Miért kellett volna nékem Estánt megölni? Hiszen utóda voltam úgyszólván! Micsodás okom lett volna rá?

ABA SÁMUEL: Gyűlölted, Mihályfia Vászoly, gyűlölted. Vagy tám tagadod ezt is?

VÁSZOLY: Nem tagadom. Gyűlöltem, az igaz, s ezt nem titkoltam el soha is. Gyűlölöm mostan is. De orvul veszejteni el valakit, nem volt szokásom soha, mert ezt aljas dolognak tartom... Ő új istent hozott ezen földre... Az én istenem az öreg, régi, magyar isten... és én ezt az öreg istent szeretem. Están úr egyre gyötrött az új isten dögében tíz álló esztendőn keresztül, csuda-e hát, ha meggyűlöltem érte? Ha ez vétek, hát ez egyetlen vétkem. Minden más bűntől illetetlen vagyok. Zorba táltossal én véletlenből találkoztam.

ABA SÁMUEL: Véletlenül, ugy-e? Éppen az orvgyilkosság előtt! És éppen a kerálúr ajtajánál! Fura véletlen ez, Mihályfia Vászoly, s eb aki elhiszi!

VÁSZOLY (fáradtan): Nem mondhatok másat, mint hogy Estánt én megölni nem akartam. Isten tanum reá!

PÉTER (gúnyolódva): Melyik? Ukkó, vagy Krisztus? Mert Ukkó ide tanúnak kevés!

VÁSZOLY (rá akar ismét rohanni, de az örök visszatartják): Ne csúfolj engemet és az én istenemet, te... te...

ABA SÁMUEL (hidegen): Ennyi volt a mondód, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY (ordítva): Ennyi! Veszejtsetek el, ha akartok, Están hóhérai, nem beszélek többet!

ABA SÁMUEL: Vezessétek ki! (A két ór kilökdösi. Szünet.) No, urak minden előttetek vagy, tegyetek törvényt. Láthatni-e tisztán Vászoly bűnösségét, avagy tegyük tám istenítéletet?

TÖBBEN: Nem költetik istenítélet! Bűnös! (Zaj.)

ABA SÁMUEL: Csendesség, urak, és nyugalom. Beszélje meg mindenki a magát külön-külön!

I. PÜSPÖK: Mihályfia Vászoly bűnössége a bizonyágtevők vallomásai alapján bizonyos dolognak tetszik előttem. Hitem szerint istenítéletre nem is köll bocsájtani. Mihályfia Vászoly a kerál merénylője. S a kerál merénylőjének büntetése az egyház törvénye szerint — halál.

ABA SÁMUEL: Vászolyt én is vétkesnek találtam Isten, ember előtt. Aki a kerál életre tör, feje vételessék s mend az ő java a kerálra szálljon, mondja Están úr törvénye. Mihályfia Vászoly büntetése is halál legyen.

CSANÁD: Megálljunk, urak. Vászoly úr nemzeti magyar az én nemzetiségemből, amely Árpád úrtól származik. Őreá a kerálúr törvénye nem vonatkozik, amint ő mondja. De mint nemzeti magyar úrnak is halál a bére a hét vezérek etelközi kötése szerint. Sőt, mivel hogy magyar népeknél példátlanul rút a vétke, hiszen nemcsak kerála, hanem törzsének és nemzetiségének feje és ennenmaga vére ellen emelte kezét, Koppány úr sorsára jusson. Hogy bűnös magva megszakadjék, ítéletbe tegyük, hogy mend családjá irtassék ki, mend a jószága a kerálé legyen, néki magának bűnös teste pedig a halál után négybeszabassék és elrettentő példának okáért négy püspöki város hely kapujára hétfőtől szombatig kifüggesztessék.

GELLÉRT: Krisztussal ítéljete, nemes urak! A merénylet nem sikerült.

ABA SÁMUEL: Minden szándok megvolt reá. Csak véletlen mülött a balsiker. Az én vélekedésem Csanád espáné mellett vagy. A bűnös főrendű ember vére és vendége volt a kerálnak, büntetésének rettentőnek kell lennie.

HANGOK: Úgy vagy! Halál reá és felnégyelés!

ABA SÁMUEL: Az ítélethozatallal, urak, várjuk meg a kerált. Halált mérni a kerál tudta nélkül nem lehetik. Benedek püspök, jelentsd meg kerál úrnak, hogy ímhol készen vagyunk.

II. PÜSPÖK (kimegy és rögtön vissza is jön az ajtót kitérve): A kerálúr éppen jön is, nádorespán!

ISTVÁN (egy szolga támogatásával, botra támaszkodva belép. Az eset megviselte nagyon. Haja hófehér, az arca elgyötört. A terem baloldalán levő trónust legközelebb érve, beleroskad. Az asztalnál ülők mind felállottak és meghajoltak, hogy belépett): Foglalatok, urak, helyet. (Leülnek.) Elvégeztétek?

ABA SÁMUEL: Végbe tettük, uram.

ISTVÁN: És... igaz?

ABA SÁMUEL: Mihályfia Vászoly bűnös, kerál úr!

ISTVÁN (arcát kezébe temeti. Szünet.)

ABA SÁMUEL: Kezdhadjuk, uram?

ISTVÁN (mozdulatlanul ül tovább. Újabb szünet. Az urak megilletődve egymásra néznek. Péter a mennyezetet nézegeti.)

ABA SÁMUEL (bizonytalanul): Kezdhadjuk, uram?

ISTVÁN (a nélkül, hogy helyzetén változtana, bólint): Kezdhadjuk.

ABA SÁMUEL (az örökhöz): Hozzátok bé! (Az örök ki-mennek, majd bejönnek Vászollyal. Vászolyt az előbbi helyére akarják vezetni, de az pár lépés után észreveszi Istvánt.)

VÁSZOLY (a király felé): Imé, a fő hóhér is itt vagyon. (Meghajlik:) Minden jót kerál!

ISTVÁN (fájdalommal): Vászoly!...

VÁSZOLY (mereven ránéz): Héj, kiirtottál már Árpád hajtásából s az magyarok eleiből mindenkit, csak én éltem még eddig. Mastan aztán végzel vélem is, ugye? S te nem vagy gyilkos érte, de én az vagyok! (Tüntetően háttafordít neki, az urak felháborodottan felugrál-nak.)

ABA SÁMUEL (csillapítva): Csak csendesség, urak! Üljetek le! (A bíróság tagjai leülnek. Némi szünet.) Többrendbéli bizonyágtévkö meghallgatása után, és mivel az előnkbehurcolt Vászoly, Mihály úr fia az Árpád neméből magát mentenie nem tudta, sőt még tisztességet megtagadva és kerálát is meggyalázni nem ártotta, minden uruzág prelátusából és előbbkelőiből levő bíróság minden körülmény latravetése után az Atya, Fiú és Szentlélek Isten nevében következőképpen ítélt: (A király kivételével mindenki feláll) Miérthogy Mihályfia Vászoly véreből való vére, Isten kegyelméből való kerála és vendéglátó gazdája élete ellen rút merényletet tervelt, mend ő maga, mend pedig minden utódai az Anyaszentegyház és a kerál törvénye, nemkülönben a magyar nép néhai vezérei által szerzett kötés szerint, fejüknek és minden jószáguknak vételére méltóknak bizonyultak. (Vászoly felordít: Hát fiaim is!) Mend ezen uruzág főpapjaiból és előbbkelőiből lévő

bíróság ez ítéletet a magyar nemzetségek okulása végett idvesnek vélte megtoldani azzal, hogy Mihályfia Vászoly bűnös teste a bakó által négybeszabassék és maradványai négy piszkei váras hely kapujára intő példának okáért hétfőtől szombatig kiszegestessenek. Az Atya, Fiú és Szentlélek Isten nevében! (Leül, s vele leülnek a többiek is.)

Szünet

VÁSZOLY (rekedten): Hát... Krisztustokkal ítéltetek, nemes urak! (Sokáig néz a semmibe, szeméből kicsordul a könny.)

ABA SÁMUEL (pálcat vesz fel az asztalról, odamegy a királyhoz, meghajlik és átnyújtja neki.)

Szünet

ISTVÁN (csendes hangon): Az én törvényem, melyet mend ez uruzág prelátusai és bárói tanácsával írásba tettem, így szól: "Az, ki a kerál életére tör, a kerálra szálljanak javai, őt pedig ítélik meg." Ártatlan gyermekeknek azonban bántásuk ne legyen. Mindazon okáért a Vászoly-fiakat apjuk vétké miatt senki sem illesse. Ami pedig megtévedt öcsénket illeti, az általa annyiszor megcsúfolt Krisztus nevében én imhol megbocsájtok neki. Véreből való életét én többé el nem veszem. Hogy azonban a törvénynek és igazlításnak elégtétessék és bűn ez mi uruzágunkban büntetlen ne maradjon, továbbá, hogy mend ez uruzágban megítéltek minket részrehajlással ne vádolhassanak, rendeljük, hogy Vászoly öcsénk szeme látásának és javainak elvesztésével bűnhődjék, vérei pedig ez magyar földről bántalom nélkül kibocsájtassanak. (Felemeli a hangját:) Hogyha azonban, amit szerető rokon szívünk nem közönségesen kívánna, bűnös szándoka után is szeretett öcsénk Krisztus úr vallását felvenné, abban halálunk után mend a magyar népet vezetni ígérné magát, az Anyaszentegyház által ám ítéltessék meg, de mitőlünk bántást szenvedni nem fog. Így legyen és nem másként.

ABA SÁMUEL (szünet után): Kerálúr szeretete végzetlen irányodban. Vászoly úr, beszélj!

VÁSZOLY (lehorgaszta a fejét).

GELLÉRT: Fiam, a keresztrefeszítettnek példáját látod magad előtt. Miért habozik hát a te szíved?

VÁSZOLY (hosszú szünet után): Hogy ártatlan fiaim életét kíméled, jutalmazzon meg érte az igaz Isten, akár a tiéd az, akár az enyém, Están... kerál! (Felemeli a hangját:) Mihályfia Vászoly azonban nem maradna meg az aki volt, ha őseinek hitét és istenét, amit oda nem adott sok szép szóért, most elhagyná a félelemnek miatta. Ha igaz isten az, kit ti Krisztusnak neveztek,

akkor nem köll néki az ilyen áron vásárolt imádás. Féreg volnék, ha hajtának a szódra, Están kerál, nem pediglen férfi.

ABA SÁMUEL: Hát visszautasítod kerál úr kegyelmét, Vászoly úr?

VÁSZOLY: Nem tehetek másként... (sóhajt.) Nem tehetek másként, nádorespán. (Bizonytalanul:) Hanem...

ABA SÁMUEL: Mit akartál mondani, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY (a kerál felé): Az asszonyomat, meg kicsin cselédeimet engedd megegyeszer látnom, kerál!

ISTVÁN: Hát nem hajtassz a szómra, Vászoly? (Szünet, sóhajt.) Engedjétek be őket! (Az örök felnyitják a sarokajtót és bejönnek Hajna, Levente, Endre és Béla.)

HAJNA (kezét tördeli): Édes uram! Mi vagyon véled?

VÁSZOLY (mélyet sóhajt): Megyek az örök sötétség országába, véreim...

HAJNA (szorongva): Megvakítanak?

VÁSZOLY (lehajtja fejét, nem felel).

HAJNA (hitetlenkedve körülnéz, majd az arcokat látva): Nem... (Felsikolt:) Nem!... (könyörgő hangon:) Necm...

Szünet

HAJNA: Hát mégis? Igaz? Verjen meg akkor az isten mindnyájaitokat, hóhér uraim! (Sírva:) Ne adjon egynek sem békességes halált közületek, hanem pusztúljatok el mindannyian, veszett ebek, ahugyan uramat veszejtitek. (Felemeli két karját.) Ó, halgassad meg a büntelenek átkát, sötét úr, Ármány, s adjál nekik vissza mindent, amit ők adnak minékünk! (A király felé:) Te pedig...

VÁSZOLY (elkapja karját): Hallgass!... Fiaid életét néki köll köszönnöd. (Megöleli, majd egyenként megöleli a fiait is.) Most menjete, kis pulyáim. Földönfutóvá tett benneteket nem az apátok vétke, nem a kerál úr szándoka, mert ő kegyelmes uratok tinéktek, hanem az új isten világa, az új istené, aki erősebb úr a mi öreg istenünkénél, az új istené, kiről azt tanítják, hogy ez magyar népek szüksége vagyon reá, mert ő nélküle elpusztúlna, az új istené, kinek köröszt a jele a kard helyett. Apátok mégis az öreg istennek tész mastan utolsó áldozatot, mert ő Ukkó úrnak immáron utolsó vitéze. Apátok utolsó szava ím ez hozzátok: Vessétek elmétekbe és hirdessétek a magyar népet minden ivadékanak, hogy vegyék fel ugyan bár az új isten jelét, a körösztöt mindennek, de a mi öreg istenünkét, a kardot soha le ne tegyék, mert bizonyra mondom néktek, szüksége léssen reá a magyar nemzetnek mendörökké! (Magsimogatja a legkisebbeknek a fejét.) Mastan immár eredjete! (Elfordul tőlük.)

(Hajna és a gyermekek az öröktől kísérve lassan megindulnak kifelé. Utolsónak a legkisebbik marad, aki nem akarja apja kezét elengedni. Végre ő is elindul, de az ajtóban megáll, visszanéz.)

BÉLA (kinyújtja a kezét apja felé): Apám!

VÁSZOLY (hátranéz a fiára, tesz egy bizonytalan mozdulatot, majd rekedten megszólal): Bakó! Vidd végbe az ítéletet! (Megindul a hátsó középjutó irányába, az örök utána. Mikor az ajtóhoz ér, megfordul:) Minden jót, kerál! (Kilép az ajtón.)

(Ebben a pillanatban a barátok elkezdi énekelni a Misereret. A bíróság tagjai felállnak és Vászoly után vonulnak, majd felállnak a térdeplő barátok is és párosával ők is követik a menetet a Miserere hangjai mellett. A menetet a baloldali ajtónál álló két őr zárja le. A Miserere odakint is egyre zümmög. A teremben csak István marad és Gellért, aki közben odament hozzá.)

ISTVÁN (megrendülten): Gérardus, Gérardus, állítsad meg őket. Ezt nem tehetem immár! (Indulni akar a menet után.)

GELLÉRT (elébe áll): De hiszen meg akart gyilkolni, uram!

ISTVÁN: Nem bánom... Nem bánok immár semmit is. Eressz! Örökkön bírának lenni, kegyetlen dolog...

GELLÉRT: Kerálúr, nézzed, ez végtelenül szomorú dolog, ebben igazad vagy, s rokon szíved feljajdulása Krisztus úrnak szeretetét növeli irántad. De gondolkozzál mastan erősen, uram! Öreg vagy immár, kerálúr, s ha szemedet behúnyod egyszer, s visszajő ezen földre Vászoly úrral a régi isten és a régi erkölcs, egyszeribe meg fog itten állni az eke, meg borona, meg minden békés szerszámok munkája. Vadúl nyargalni fognak újra mend a szállásokon, s veszett nyargalások kezdődnek megént a körösztén népek ellen, mint az Zsolt és Taksony idejében vala. Ez pedig a halált jelentené ezen népre, amint ezt te jól tudod, uram, s talán te vagy az egyetlen, aki ezt tudja. Az imperátor erősen feni a fogát erre a földre, s ha a pápa úr is melléje állna Konrád úrnak a pogány dúlások miatta, mondjad, uram, mi léssen akkor a magyar néppel s vaj' mivé léssen az mit harmincöt esztendőkön által építettünk a magyar nemzet számára? Én nem vagyok magyar, uram, de szeretem ezen népet, s az legyen-e hát sorsotok, hogy a magyar is nyargalja ki a lelkit s pusztúljon úrmagja is, mint a régieknek, néped rokonai közül? Ezt akarod, uram? Ha ezt akarod, hát — credj! (Utat enged.)

ISTVÁN: Ó, rettentő körülállások ezek! Héj, kerálnak lenni itten irtóztató dolog, s öreg vállaik nem bírják már tovább, pispek!

GELLÉRT: Bírnod köll, uram. Mindenkinek megvagy on a maga keresztje, s a tiedet: korónának hívják...

ISTVÁN (gyötrődve): Mit tegyek? Isten, Krisztus, hát mit cselekedjem? Hát énnékem áldoznom köll minden véremet? Dehát ezt nem lehet embernek elviselnie!

GELLÉRT (csendesen): Te nem vagy ember, uram, hanem kerál. S ha feltetted a korónát, viselned kell súlyát, még ha össze is roskadsz alatta, mint Krisztus úr az ő keresztje alatt... másokért, akikért önként meghala... (A színpalak mögűl fájdalmas ordítás hallatszik be.)

ISTVÁN (feljajdúl): Vászoly! Szegény, szegény vérem! Hát így köllött lennie?... (Elsírja magát.) Hát így köllött lennie?

GELLÉRT (nagy szájalommal nézi, majd átöleli): Gyerünk el innét, uram... (István botorkálva megindul, s Gellért támogatásával el a sarokajtón.)*

(A szín üresen marad. A Miserere most felerősödik, majd lassan felnyílik a középpajtó és betántorog rajta véres arccal a megvakított Vászoly.)

VÁSZOLY (tántorogva tesz néhány lépést kezeivel tapogatva a levegőt, majd véres arcára csapja kezét és felordít): Vak vagyok! Isten! Hát vak vagyok! (Elvágódik a földön és zokog.)

Most fortissimóra erősödik a Miserere utolsó verziciklusa:

"Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto

Sicut erat in principio et in saecula saeculorum,
Amen."

A verzicikus alatt a kép változatlan, aztán

f ü g g ö n y.

*) Alkalmazható egy árnyjáték trükk. A lassan és görnyedten kívánszorgó király válla fölé a háttérre egy dőlt kereszt vetíthető, amely kíséri a királyt, mintha azt a vállán cipelné.

NEGYESIK FELVONÁS.

Szín: A székesfehérvári koronázó bazilika szentélye, mely mintegy két lépcsőfokkal emelt. Előtte két boltívet tartó oszlop, amelyek a szentélyt, mint színpadi képet triptichonná bontják. A hátsó jobb sarokban ajtó a sekrestyéből, bal sarokban életnagyságú Mária-szobor a gyermek Jézussal karján, előtte térdeplő. Hátról közepén oltár. A katolikus szentély szokásos butorzatán kívül az oltár elé, a szín közepére, láthatóan ideiglenesen, egy asztal van helyezve, s az oltárhoz létra van támasztva. A szentélyen látszania kell annak, hogy díszíteni fogják ünnepélyes eseményhez.

Idő: 1038. augusztus, egy délután.

ABA SÁMUEL (miközben befelé jön a sekrestyeajtón, hátrafordulva beszél): Vigyázattal hozzátok! (Egymásután öt papnövendék lép be. Az első bársony párnán a koronát hozza, a második a kettős keresztet, a harmadik a kardot, a negyedik a palástot, az ötödik a többi koronázási kellékeket. A menetet Valter mester, éneklő kanonok és Gellért püspök zárja be.)

ABA SÁMUEL (az asztalra mutat): Ide tegyék!

GELLÉRT (miután a papok elhelyezték a tárgyakat): Imhát még egyszer megbeszélem néktek, Testvérek, a holnapi dolgokat. A cerimónia tehát az evangélium olvasása után kezdődik. Valter mester, te akkor abban hagyod az éneklést és a musicát, ti felöltöztetitek Péter urat, a koronát azonban nem teszitek fel a fejére. Megértettetek mindeneket?

PAPOK: Megértettük, Atyánk.

GELLÉRT (körülnézve): Sámuel úr, az oltárnak mindkét felére még két trónszéket is köll tenni, Están úrnak egyet, meg az új kerál, Péter úr számára is egyet.